

Mala čuda narave

Kritosemenke – Magnoliophytina

Po zgradbi in drugih značilnostih so kritosemenke najvišje razvita skupina. Njihov razvoj se je verjetno pričel pred približno 200 milijoni let. Med današnjimi rastlinami imajo glavno vlogo. Predstavlja jih največje število družin, in to 300–350, ter v sestavu teh okrog 230.000 vrst.

Delimo jih v razreda:

- dvokaličnice –Magnoliopsida,
- enokaličnice–Liliopsida.

Predstavljam vam bomo le pomembnejše predstavnike te velike skupine, ki rastejo pri nas v nižinskem pasu.

Magnolia liliflora - nigra

*Si kot ljubezen. Tisoč omamnih cvetov v
rosni pomladi bahavo ponujajo očem.*

*Potem se ob dotiku vlažnega vetra stresajo
v drgetu.*

V nočnem šepetu odvržeš cvetove.

Zapreš se v svoj sen.

Silva Brank

Magnolije so spomladi najlepše cvetoči grmi ali drevesa. Takrat se jim razcvetijo vijoličasti cvetovi zvončaste oblike. Izvirajo iz vzhodne Azije in Severne Amerike. Ime imajo po Pierru Magnolu, slavnem fakultetnem učitelju in direktorju botaničnega vrta v Montpellieru.

Drevesa in grmi imajo premenjalne liste z gladkimi robovi in priostrena pokrivala, ki varujejo listne popke.

Cvetovi so priraščeni na gole veje in so veliki. V notranjosti cveta so številni kratkokopecljati prašniki z dolgimi priostrenimi

prašnicami. Nad njimi so v cvetišču v spirali pritrjene plodnice, ki dozoriijo pred oprasitvijo.

Pelod prenašajo žuželke. Vsak zrel plod magnolije ima 1 do 2 živo obarvani semeni z mesnatim ovojem. Ptiči se radi hranijo s semeni in jih tako raznašajo. Poleg lilijaste magnolije raste pri nas tudi bela magnolija—*Magnolia yulan*. Je majhno okrasno drevo s številnimi rogovilami. Ima pokončne, zvončasto oblikovane in čisto bele cvetove. Vsi listi cvetnega odevala so enako dolgi. Še napotilo: magnolije sadimo spomladi, ker se mesnate korenine pred zimo premalo vrastejo.

Pri obrezovanju pa v primeru potrebe izrežemo cele veje in ne le vršičkov.

Črni teloh – *Heleborus niger*

Spomladi vselej, ko se sneg topi, opazimo pod grmovjem že sledi zelenja.

Iz taleče se beline od sonca vzdramljen pa teloh glavico moli.

Jaka Kralj

V svetlih gozdovih na apneni zemlji cveti pri nas od januarja do aprila, v milih zimah pa tudi že decembra. Cvetno odevalo ima belo, po cvetenju pa lahko postane rdečkasto ali zelenkasto. Ime prihaja od črne korenike. Cvetica je trajnica, visoka do 20 cm z golim, večinoma razvejenim stebлом in brez zelenih stebelnih listov. Listi so dolgopeceljati, deloma deljeni in ostro nažagani. Ima mešičaste plodove, ki so nastali iz prostih plodnih listov.

Poljski mak – *Papaver rhoeas*

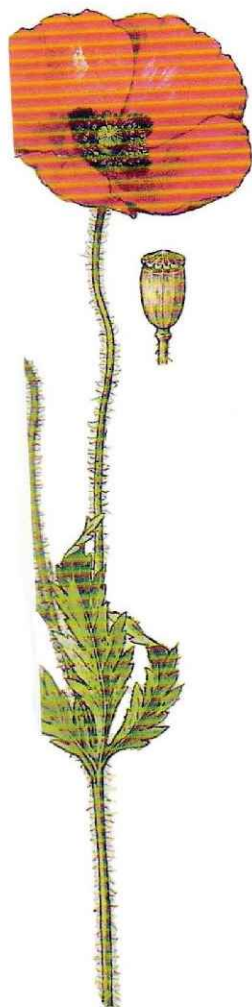
Ni prav dolgo še tega, ko ob cesti zemljo nasuli so. Med kamenjem in poroženo zemljo začel je rdeči mak cveteti. Zame, zate. Kakor deklice obleka so rdeči listi tvoji. S črnim očkom tam na sredi nas pozdravljajo cvetovi.

Janez Medvešček

Rastlina je enoletnica z mlečkom. Ima pokončno, enostavno ali razraslo ščetinasto steblo. Visoka je do 1 m. Spodnji listi so pecljati, pernato deljeni, z ozkimi roglji. Zgornji listi pa so sedeči.

Cvetovi so rdeči, veliki in se nahajajo na dolgem peclju. Obrnjeni so vedno proti soncu. V cvetu ni nektarja. Pred cvetenjem so cvetovi zaprti v zeleni čaši. Pestič nima vratu. Brazda pa predstavlja zvezdast pladenj. Cvetenje traja ponavadi le en dan. Raste na poljih in ob poteh. Cveti od maja do julija.

Na poti v službo so me na grušču ob cesti v Srednjem Bitnju razveseljevali:

Navadni regrat – *Taraxacum officinale*

Regrat je ena tistih rastlin, ki je pri srcu tako čebelarjem kot zeliščarjem. Njegov cvetni prah je zelo kakovosten. Vsebuje 13 % masti, 11 % beljakovin, 40 % sladkorja. K nam je to rumeno rožico zanesel veter iz daljne Azije. Tam je nekoč služil ostarelim neporočenim ženam. Z njim so si pomagale pri prerokovanju prihodnosti. Veljalo je pravilo, da kolikorkrat bo moralo dekle pihnuti v lučko, da bo odpihalo vsa padalca s semeni, toliko let bo še moralo čakati na moža.

Regrat služi tudi zdravljenju. Bel mleček iz stebela so že v davnini uporabljali za zdravljenje oči. Tudi njegovo ime izhaja iz dveh grških besed: taraxis—očesna motnja, in ak-somai—zdraviti.

Navadni regrat je trajnica. Raste zlasti na travnikih in ob poteh. Cveti v aprilu in maju. Iz črne valjaste podzemne korenike poženejo spomladi suličasti listi. Mladi regratovi listi so bogati z vitaminom C. Pozneje se dvignejo nad listno rozeto votla nadzemna stebela z enim samim košem jajčasto rumenih cvetov. Po oprahitvi in oploditvi se razvije enosemenska rožka. Zrela rožka se na koncu podaljša v dolg kljunec. Ta nosi na vrhu kodeljico, sestavljeno iz z zrakom napolnjenih belih dlačic. Ko plodovi dozori, se vsi ovojkovi listi razgrnejo navzven. Zrele plodove začne veter trgati z dna cvetne glavice in jih raznašati daleč naokoli. Vse kodeljice skupaj so okroglo plodovje – lučka. Vsaka rastlina obrodí letno okoli 700 semen, kar tehta okoli 4,9 gramov.

Navadna marjetica – *Bellis perennis*

“Rigek je majhna bela , v sredi rumena rožica. Raste po vrteh”

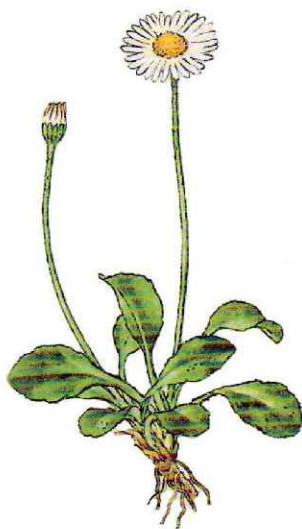
Zapis pred 200 leti

Takrat marjetic niso uporabljali le za trganje cvetnih lističev in odštevanje: ljubi, ne ljubi, bom, ne bom ..., takrat je bila marjetica čislana zdravilna rožica, ki je imela svojo moč in korist.

Še danes je čudežno zelišče, ki raste skoraj povsod ob poteh, pašnikih, travnikih in potokih. V zdravilstvu uporabljajo celotno rastlino. Čaji iz tega zelišča zelo ugodno delujejo na pljuča pri bronhitisu. Izkáže se tudi pri ledvičnih in jetrnih boleznih. Pospéšuje tudi presnovo in čisti kri.

Ime izhaja iz korena besede bellus – lep.

Spada med najbolj priljubljene rastline. Je trajnica. V zemlji ima koreniko s koreninami, nad zemljo pa več šopov pritličnih listov. Cveti od zgodnje pomladi do pozne jese-

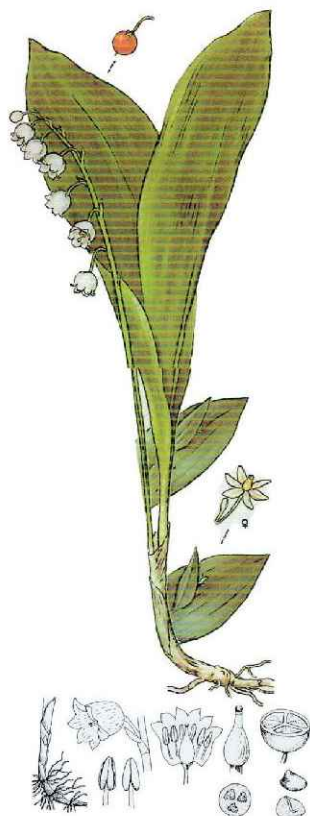

ni. Na robu socvetja so beli jezičasti cvetovi. Rumeni cevasti cvetovi so dvospolni. Beli obodni cvetovi so ženski. Ob deževnem vremenu se beli cvetovi zapro. Marjetica je zaspala. Ob sončnem dnevu se listi odpro in se usmerjajo proti soncu – od vzhoda proti zahodu.

Dvolistna šmarnica – *Convallaria majalis*

Šmarnice, ki nas maja in še junija razveseljujejo s svojimi lepimi belimi in prijetno dišečimi cvetovi, so razširjene po vsem zmerno toplem pasu severne poloble. V zemlji imajo koreniko, to je odebeljeno podzemno steblo. Korenika raste na prednjem koncu v vodoravni smeri, na zadnjem koncu pa počasi odмира. Navzdol poganjajo iz nje številne korenine. Spomladi pa požene iz nje navadno dva dolgopecljata zelena lista. V zalistju najmlajšega luskolista podzemne korenike se zasnuje brstič, ki se razvije v do 2 dm dolg cvetni poganjek.

Beli dišeči cvetovi so v grozdastem mnogocvetu obrnjeni v isto smer. Listi cvetnega odevala so beli in med seboj zrasli, prašniki so obrnjeni proti sredini cveta. Vrat z brazdo pa moli iz njega. Cvetove obiskujejo predvsem muhe, ki se morajo najprej dotakniti brazde, na kateri pustijo prineseni pelod, šele kasneje se dotaknejo prašnikov. Plod je rdeča jagoda. Šmarnica raste predvsem v senčnih gozdovih in med grmovjem. Tam ozeleni, cveti in rodi plodove v nekaj tednih, ko listnata drevesa in grmi še niso docela razvili svojih zelenih listov in ko prihaja do nje še dovolj svetlobe.

Jesenski podlessek – *Colchicum autumnale*

Ime rodu *Colchicum* je verjetno v zvezi s Kolhido, deželo ob obali Črnega morja. V njej je prebivala Medeja, mitološka čarovnica starih Grkov. Medeja je bila znana zastrupljevalka.

Colchicum bi bil na ta način strupeno zelišče iz Kolhide.

Rod podleskov obsega kakih 50 vrst, ki rastejo po vsej Evropi, Aziji in v severni Afriki.

Jesenski podlessek ima cvetove, ki so podobni cvetovom zafrana. So 6-števni in rožnato vijolični, redkeje beli. Pojavljajo se v velikem številu na vlažnih travnikih v jeseni, ko je večina rastlin že odcvetela.

Iz podzemnega gomolja se prikažejo nad zemljo le cvetovi brez zelenih listov. Spodnji cevasti del, ki oklepa plodnico, sega globoko v zemljo vse do stebelnega luskastega gomolja. Rastlina se opravi v jeseni. Naslednjo pomlad pa požene iz gomolja steblo. Zraste tudi rozeta temnozelenih, podolgovatih, suličastih listov. Sredi med njimi pa je mlad plod, ki dozori šele junija v glavico orehove velikosti. Plod vsebuje številna črnorjava semena, ki se raztresejo po zemlji. Vsi rastlinski organi podleska vsebujejo skupen alkaloid kolhicin. Že nekaj listov, ki so se pomešali med seno, lahko zastrupi živino.

Navadna kukavica – *Gymnadenia conopsea*

Cveti po travnikih v aprilu in maju. Je trajnica z razraslim gomoljem. Iz njega poganja zeleno steblo. Na njem so razvrščeni suličasti listi. Samo steblo je visoko 10 in več cm. Na vrhu ima gost klas rdečih somernih cvetov. Cvetno odevalo je sestavljeno iz 6 listov. Največji med njimi je spredaj spremenjen v listnato medeno ustno. Prašnik je samo eden popolnoma razvit in zrasel s pestičem. V vsaki polovici prašnice je pelod zlepljen v kepico – pelodino. Ta ima spredaj pecelj z lepljivo ploščico.

Zuželka, ki išče nektar, se z rilčkom dotakne lepljivih ploščic. Ploščica se ji prilepi na glavo. Na drugem cvetu zadeneta pelodini ob pestičevo brazdo ter se prilepita nanjo. Ob tem se opravi medsebojna opravištev.

